

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ

Ιωάννα Χιόνη

Η ιστορία της εκπαίδευσης στη Θάσο είναι ένα κεφάλαιο που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Οι τελευταίες μάλιστα εργασίες που δημοσιεύθηκαν φέρνουν στο φως στοιχεία που διαφωτίζουν το ρόλο που έπαιξε η παιδεία κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας. Ιδιαίτερα μετά τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, όπου έχουμε τη σύσσωμη αντίδραση του Ελληνισμού, όλο το βάρος έπεσε στην οργάνωση της εκπαίδευσης στην υπόδουλη Μακεδονία. Γι' αυτό και τα σχολεία της Θάσου εμφανίζουν αισθητή βελτίωση μετά τη συνθήκη αυτή.

Η εθνική προσφορά των δασκάλων κατά την περίοδο αυτή είναι αναμφισβήτητη. Οι δάσκαλοι που υπηρετούσαν σε σχολεία της Θάσου μετά τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου πρόσφεραν μεγάλο εθνικό έργο, αφού με τα θούρια, τα εμβατήρια και τους παιάνες, που μάθαιναν στους μαθητές, ενέπνεαν τη νεολαία και την προετοίμαζαν για τους νέους εθνικούς αγώνες που θα διπλασίαζαν την Ελλάδα. Απόδειξη της προσφοράς τους αυτής είναι και η κατάταξη Θασίων εθελοντών στην επανάσταση του 1878¹ και η συμμετοχή 201 περίπου νέων από τη Θάσο που έτρεξαν ν' αγωνισθούν στον πόλεμο του 1897². Η εθνική αυτή έξαρση που καλλιεργείται κατά την περίοδο αυτή από τους δασκάλους της Θάσου αποδεικνύεται και από τα τετράδια των μαθητών της εποχής εκείνης, που μας έχουν διασωθεί. Από ένα τέτοιο τετράδιο επιβεβαιώνεται η διαπίστωση της εθνικής αυτής έξαρσης των μαθητών της Θάσου κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας, αφού στο τετράδιο αυτό αναγράφονται όλα τα άσματα που τραγουδούσαν οι μαθητές κατά το έτος 1898, όπως «Τουρκομάχος Έλλην», «ο υπέρ πατρίδος μαχόμενος στρατιώτης», « η Ελλάς προς τα τέκνα της», «του Ιωάννη Σταθά», «Θούριος ύμνος», « έτερος Θού-

1. Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, *Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα της Θάσου*, περ. «Θασιακά», τ. 4 (1987), σ. 104-106, έγ. 16

2. Βλ. *Αντ. Θ. Σπηλιωτόπουλου*, *Ιστορία του Ελληνοτουρκικού πολέμου*, εν Αθήναις 1897, 2ος τόμος, σ. 169. Πρβλ. και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, *Η απελευθέρωση της Θάσου το 1912*, τ. 2 (1985), σ. 18, υποσ. 2.

ριος» κλπ³. Εύλογα, λοιπόν, προβάλλεται το ερώτημα πώς ήταν δυνατόν σε καιρό σκλαβιάς ν' ακούγονται οι παρακάτω στίχοι από το άσμα «Τουρκομάχος Έλληνα»;

*Ω λυγερόν και κοπτερόν σπαθί μου
και συ τουφέκι φλογερόν πουλί μου,
εσείς τον Τούρκον σφάζατε, τον τύραννον σπαράξατε
ν' αναστηθεί η πατρίς μου, να ζήσει το σπαθί μου.*

Ή από το θούριο:

*Έλληνες πατριώται,
ανδρείοι στρατιώται,
ως πότε στον ζυγόν;
Ωςλέοντες χυθήτε,
ως αστραπή ριφθήτε
κατά των βδελυρών.*

*Έλληνες πατριώται,
ανδρείοι στρατιώται,
ή ταν ή επί τας·
ωςλέοντες ορμάτε,
ξεσχίσατε, κτυπάτε,
νικάν ή τελευταίαν⁴.*

Τα μαθήματα που διδάσκονταν κατά την περίοδο αυτή στα σχολεία της Θάσου είναι τα Θρησκευτικά, Ελληνικά, Αριθμητική, Γεωγραφία, Ιστορία, Τουρκικά, Γαλλικά, Ωδική, Φυσική Ιστορία, Καλλιγραφία, Ιχνογραφία και Χαρτογραφία⁵. Υπάρχουν βέβαια και κάποιες διαφορές, αφού στην Αστική Σχολή Κάστρου διδάσκονταν τα Ηθικά Διηγήματα, η Πατριδογραφία και Πραγματογνωσία⁶ αντί των Ελληνικών, της Καλλιγραφίας, της Ιχνογραφίας και της Χαρτογραφίας, αλλά οι διαφορές αυτές δεν ήταν και πολύ ουσιώδεις. Γεγονός πάντως είναι, παρά τις μικροδιαφορές που υπάρχουν, ότι σ' όλα τα σχολεία της Θάσου διδάσκονταν τα Γαλλικά και τα Τουρκικά.

Κι ενώ στην Καβάλα, αλλά και σ' άλλες μεγάλες πόλεις, προσλαμβάνονται ειδικοί γαλλοδιδάσκαλοι και τουρκοδιδάσκαλοι με μισθό που καθοριζόταν και από

3. Από το τετράδιο του Ιωάννη Σταυρ. Σταυρόπουλου, μαθητή της αλληλοδιδασκτικής σχολής Παναγίας, του έτους 1898-1899, που διέσωσε η κ. Σαπφώ Αγγελούδη, η οποία και το έθεσε στη διάθεσή μου.

4. Παραθέσαμε δύο στροφές από το Θούριο που είναι γραμμένος στο τετράδιο του μαθητή Ι. Σ. Σταυρόπουλου.

5. Τα μαθήματα με τη σχετική βαθμολογία αναφέρονται στο από 1-7-1908 ενδεικτικό του Γεωργίου Π. Χαλδέζου, μαθητή της Αστικής Σχολής Θεολόγου Θάσου.

6. Βλ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου, Θέματα οργάνωσης και λειτουργίας της Αστικής Σχολής Κάστρου στα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας, περ. *Θασιακά*, τ. 10 (1996-1997), σ. 290.

τα δύο μέρη, οι κοινότητες της Θάσου δεν είχαν τέτοια δυνατότητα πρόσληψης λόγω οικονομικής αδυναμίας τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις, όταν οι προσλαμβανόμενοι δάσκαλοι δε γνώριζαν Τουρκικά, οι κοινότητες απευθύνονταν στην τουρκική διοίκηση, η οποία φρόντιζε να διορίζει δικούς της ανθρώπους για τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο διορισμός του Τούρκου αστυνόμου ως τουρκοδιδασκάλου στην Αστική Σχολή Θεολόγου. Από τους δασκάλους που προσλήφθηκαν φαίνεται ότι δε γνώριζε κανένας τουρκικά, γι' αυτό η κοινότητα μαζί με την Εφορεία της Σχολής προσέφυγαν στην τουρκική διοίκηση, η οποία και ζήτησε από τη νομαρχία το διορισμό του αστυνόμου Θεολόγου ως τουρκοδιδασκάλου στην Αστική Σχολή που λειτουργούσε στην κοινότητα αυτή. Από το έγγραφο που απευθύνει ο αντιπρόσωπος του μουτεσαρίφη Θάσου στη μουχταροδημογεροντία Θεολόγου μαθαίνουμε τα εξής: «Κύριοι, κατ' απαίτησιν ημών διετάχθη παρά της νομαρχίας ο διορισμός τουρκοδιδασκάλου ίνα ανά μίαν ώραν καθ' εκάστην παραδίδη μαθήματα τουρκικής γλώσσης εις τα σχολεία σας με μισθόν 100 γρόσια κατά μήνα. Ο εν τω χωρίω σας ευρισκόμενος αστυνόμος διωρίσθη ως τουρκοδιδάσκαλος. Αφού συνεννοηθήτε μετά του ρηθέντος, συνιστάσθε όπως ούτως προσδιορίσητε τας ώρας του μαθήματος και επί τη ευκαιρία ταύτη αναπέμψετε ευχάς προς Ύψιστον υπέρ Α.Α. Μεγαλειότητος του φιλοπροόδου και φιλομούσου Άνακτος ημών Σουλτάν Απτούλ Χαμίτ Χαν»⁷.

Οι Εφορείες των Σχολείων αναζητούσαν από τις αρχές Ιουλίου κάθε χρόνου τα κατάλληλα πρόσωπα για την πρόσληψή τους ως διδασκάλων γενικών μαθημάτων, ο αριθμός των οποίων ήταν ανάλογος με τις οικονομικές δυνατότητες της κοινότητας και με τις τάξεις που λειτουργούσαν σε κάθε σχολείο. Οι ανθηρές κοινότητες αναζητούσαν βέβαια και διδασκάλους ειδικών μαθημάτων για τη διδασκαλία της γαλλικής και τουρκικής γλώσσας⁸. Τούτο, όμως, δε συνέβαινε σε καμιά από τις κοινότητες της Θάσου, γιατί καμιά δεν μπορούσε να ανταποκριθεί σε μια τέτοια οικονομική δαπάνη. Γι' αυτό και οι διδάσκαλοι των γενικών μαθημάτων αναλάμβαναν τις περισσότερες φορές να διδάξουν τα μαθήματα των ειδικών μαθημάτων. Σε περίπτωση που αδυνατούσαν να διδάξουν ξένες γλώσσες οι προσλαμβανόμενοι διδάσκαλοι των γενικών μαθημάτων, τότε αναζητούσαν άλλες λύσεις, όπως αυτή του

7. Βλ. Πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων Θεολόγου των ετών 1902-1904, σ. 99. Πρβλ. και *Περικλή Βακουφάρη*, Τουρκικές παρεμβάσεις στα σχολεία της Θάσου μετά το tanzimat, περ. *Θασιακά*, τ. 7 (1990-1991), σ. 102-103.

8. Βλ. *Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου Προκοπίου*, Η εκπαίδευσις εις την Καβάλαν και η ανέγειρσις του Παρθεναγωγείου αυτής (1890-1915), Θεσσαλονίκη 1979, σ. 62-71, όπου στον πίνακα των εκπαιδευτικών που παραθέτει αναφέρονται οι προσλήψεις ειδικών τουρκοδιδασκάλων και γαλλοδιδασκάλων, όπως ο Ραούλ Βενέ ως γαλλοδιδάσκαλος κατά το σχολικό έτος 1900-1901, ο Ιωάννης Δάρας ως γαλλοδιδάσκαλος κατά τα έτη 1901-1912, ο Νικ. Γεωργιάδης ως τουρκοδιδάσκαλος κατά τα έτη 1900-1902, ο Ιωάννης Δούκης ως τουρκοδιδάσκαλος κατά τα έτη 1906 - 1912 κ.ο.κ.

αστυνόμου Θεολόγου, ο οποίος διορίστηκε από τη Νομαρχία, ύστερα από πρόταση της τουρκικής διοίκησης Θάσου για τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας. Η διδασκαλία των δύο ξένων γλωσσών σε σχολεία του υπόδουλου ελληνισμού της Μακεδονίας φαίνεται ότι ήταν υποχρεωτική, γεγονός που διαπιστώνεται και από τους ελέγχους και από τα ενδεικτικά των μαθητών που μας έχουν διασωθεί από τα σχολεία της Θάσου, της Καβάλας και της Θεσσαλονίκης, όπου αναγράφονται οι βαθμολογίες των Γαλλικών και των Τουρκικών⁹.

Οι προσλήψεις των διδασκάλων γίνονταν βέβαια από τις προεστοδημογεροντίες και τις εφορείες των σχολών, η έγκριση, όμως, αυτών εξαρτιόταν από το μητροπολίτη της περιοχής, ο οποίος, αφού ενέκρινε το πρόγραμμα της διδασκείας ύλης ανέθετε την εποπτεία στους εφόρους και προεστοδημογέροντες για την πιστή εφαρμογή του προγράμματος από τους δασκάλους¹⁰.

Το διορισμό του Τούρκου αστυνόμου στην Αστική Σχολή Θεολόγου ως τουρκοδιδασκάλου με μισθό 100 γροσίων το μήνα ο κ. Περικλής Βακουφάρης το θεωρεί ως παρέμβαση της τουρκικής διοίκησης και μάλιστα ανησυχητική. Θεωρεί το μισθό των 100 γροσίων ως υψηλή αμοιβή και συγκρίνει το μισθό αυτό με τις αποδοχές των καθηγητών της Μεγάλης του Γένους Σχολής, που μισθοδοτούνταν με 1000 γρόσια το μήνα¹¹. Η τοποθέτηση, όμως, του Τούρκου αστυνόμου ως τουρκοδιδασκάλου δεν αποτελεί παρέμβαση, αφού η μουχταροδημογεροντία κατέφυγε στην τουρκική διοίκηση και η τουρκική διοίκηση Θάσου απαίτησε τούτο από τη Νομαρχία. Έπειτα η σύγκριση των μισθών μόνο με τους ομοίους του δασκάλους μπορούσε να γίνει και όχι με τους καθηγητές της Μεγάλης του Γένους Σχολής. Οι αμοιβές, άλλωστε, των δασκάλων ήταν ανάλογες με τα προσόντα τους και, γενικά, χαμηλές. Οι μισθοί τους στη Θάσο κυμαίνονταν από μία έως τρεις περίπου λίρες το μήνα, ήτοι από 100 έως 300 γρόσια, ενώ στην Καβάλα ήταν υψηλότερες¹². Οι οικονομικές δυσχέρειες υποχρέωναν αναμφίβολα τις κοινότητες της Θάσου να προβαίνουν σε προσλήψεις ακατάλληλων ανθρώπων ως δασκάλων ή υποδιδασκάλων με ετήσιο μισθό 10 τουρκικών λιρών. Τούτο βέβαια δεν μπορούσε να συνεχισθεί, γι' αυτό και οι προεστοδημογέροντες του Κάστρου στην από 1-8-1897 συνεδρίασή τους υπό την προεδρία του μητροπολίτη τους αποφάσισαν κατά το αρχόμενο σχολικό έτος να λειτουργήσει η σχολή τους «με έναν διδάσκαλον, πτυχιούχον, πεπειραμένον, με μισθοδοσίαν τριά-

9. Φωτοτυπίες τέτοιων ελέγχων και ενδεικτικών αρχетές βρίσκονται στο προσωπικό αρχείο του πατέρα μου.

10. Βλ. *Γεωργίου Αυγουστίδη*, Ο Θάσιος ιατρός Αυγουστής Αναστασιάδης (1875-1958), περ. *Θασιακά*, τ. 8 (1992-1993), σ. 27-29, όπου το πρακτικό πρόσληψης του διδασκάλου Αυγουστή Αναστασιάδη υποβάλλεται την ίδια ημέρα, 20-7-1898, για έγκριση στο μητροπολίτη Μακρονείας.

11. Βλ. *Περικλή Βακουφάρη*, Τουρκικές παρεμβάσεις στα σχολεία της Θάσου μετά το *tanzimat*, περ. *Θασιακά*, τ. 7 (1990-1991), σ. 103.

12. Βλ. *Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου Προκοπίου*, ό.π., σ. 57 υποσημ. 186.

κοντα μέχρι το πολύ τριάκοντα πέντε λιρών»¹³. Και ο Κυπάρισσος Γεωργιάδης προσλήφθηκε και δίδαξε στην Αστική Σχολή Κάστρου με 35 τουρκικές λίρες το χρόνο και συνέχισε στα Λιμενάρια με τον ίδιο μισθό, αλλά παραιτήθηκε τον Ιούλιο του 1905 για να προσληφθεί στη μεταλλευτική εταιρία Fr. Speidel με 7 τουρκικές λίρες το μήνα. Επανήλθε στην εκπαίδευση ύστερα από τρία χρόνια, αφού αποπεράτωσε την οικία του στα Λιμενάρια¹⁴. Το ίδιο και ο δάσκαλος του Θεολόγου Δημ. Τζιάς, ύστερα από τέσσερα χρόνια διδασκαλίας, αναγκάστηκε από ένδεια να μεταναστεύσει στην Αμερική¹⁵. Γεγονός είναι ότι οι μισθοί των δασκάλων που υπηρετούσαν στη Θάσο ήταν χαμηλοί. Μόνο στα δύο τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας βελτιώνονται και πλησιάζουν τους μισθούς των δασκάλων των μεγάλων πόλεων. Το 1912 υπηρετούσαν στο Θεολόγο 5 διδάσκαλοι, που η ετήσια μισθοδοσία τους ήταν η εξής: 69 τουρκικές λίρες ο διευθυντής, 42 ο 2ος διδάσκαλος, 40 ο 3ος διδάσκαλος και από 25 οι δύο διδασκάλισσες¹⁶. Επομένως η σύγκριση του μισθού του Τούρκου αστυνόμου με τους μισθούς των καθηγητών της Μεγάλης του Γένους Σχολής, που επιχειρείται από τον κ. Περικλή Βουκουφάρη, είναι άσχετη με τη περίπτωση μας. Η σύγκριση μόνο με τους ομοίους του δασκάλους μπορούσε να γίνει. Και οι Έλληνες πτυχιούχοι δάσκαλοι τη χρονιά εκείνη έπαιρναν 3 τουρκικές λίρες το μήνα, ενώ ο Τούρκος αστυνόμος 1. Συγκριτικά ο μισθός του Τούρκου αστυνόμου ήταν αυξημένος, γιατί οι Έλληνες δάσκαλοι δίδασκαν 46-50 ώρες την εβδομάδα, ενώ ο Τούρκος αστυνόμος μόνο 6. Φυσικά με τους καθηγητές της Μεγάλης του Γένους Σχολής δεν μπορούσε να γίνει καμιά σύγκριση, αφού εκείνοι και λιγότερες ώρες δίδασκαν και 10 τουρκικές λίρες έπαιρναν το μήνα.

Ο Τούρκος αστυνόμος, που διορίστηκε ως τουρκοδιδάσκαλος στην Αστική Σχολή Θεολόγου, υπηρέτησε χρόνια στην κοινότητα αυτή. Υπήρξε μία ξεχωριστή προσωπικότητα και με πρωτοβουλία του γίνονταν οι περισσότερες εκδηλώσεις για τη συγκέντρωση χρημάτων υπέρ της Σχολής. Ως πρόεδρος της Επιτροπής της Σχολής στέλνει την από 24-6-1900 πρόσκληση στον ιατρό Αυγουστή Αναστασιάδη για να παραστεί στην ενεργητική υπέρ της Σχολής παράσταση. Στη σχετική πρόσκληση αναφέρεται: « Αξιότιμε κύριε, δεδομένης την προσεχή Πέμπτην 29 φθίνοντος ενεργητικής υπέρ της Σχολής παραστάσεως, παρακαλούμεν υμίας, πεποιθότες επί τα ευ-

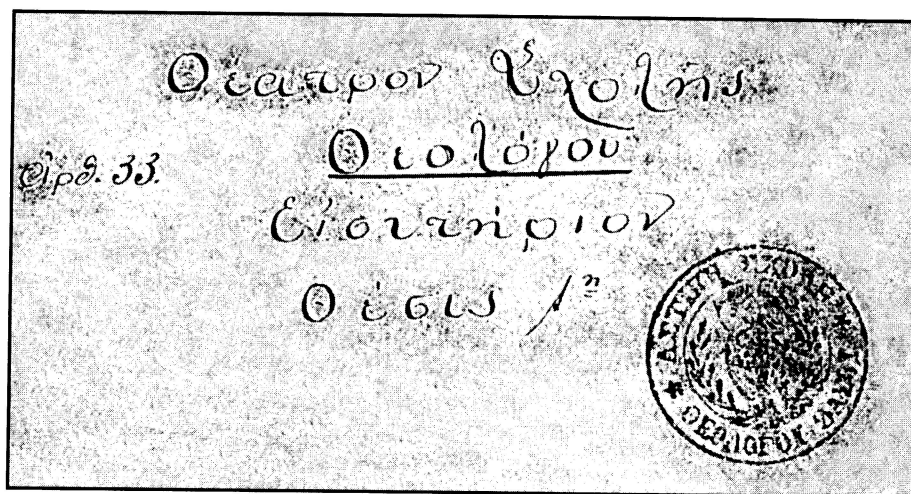
13. Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Η παιδεία στη Θάσο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, περ. *Θασιακά*, τ. 7 (1990 – 1991), σ. 450.

14. Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ. 456.

15. Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π. σ. 456. Πρβλ. στον *ιδίου*, Η αλληλογραφία του Γιαξή Χ' Σταμάτη (1902-1911), περ. *Θασιακά*, τ. 4 (1987), σ. 190.

16. Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ. 453. Και πάλι οι μισθοί αυτοί δεν έφθαναν τους μισθούς των δασκάλων της Καβάλας, αφού κατά το σχολικό έτος 1911- 1912 ο μισθός του Δ/ντή της Καβάλας ανερχόταν σε 130 λίρες, των καθηγητών σε 100, των δασκάλων σε 70 και των διδασκαλισσών σε 40 (βλ. *Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου Προκοπίου*, ό.π., σ. 57, υποσ. 186).

γενή και φιλόμουσα αισθήματα υμών, όπως τιμήσετε διά της ευγενούς υμών παρουσίας την παράστασιν, υποστηρίζοντες τον σκοπόν υπέρ ου δίδοται. Θεολόγος τη 24 Ιουνίου 1900. Η Επιτροπή της Σχολής. Ο Πρόεδρος. Ζαμπετάς Θεολόγου»¹⁷.

Χειρόγραφο εισιτήριο για παρακολούθηση θεατρικής παράστασης της Αστικής Σχολής Θεολόγου. (Από το αρχείο Αυγουστή Αναστασιάδη).

Η διδασκαλία ξένων γλωσσών στα σχολεία της Θάσου παρουσιάζει δυσκολίες και λόγω οικονομικών δυσχερειών των κοινοτήτων και λόγω έλλειψης ειδικού διδακτικού προσωπικού. Γι' αυτό και διορίζεται ο Τούρκος αστυνόμος στην Αστική Σχολή Θεολόγου για να διδάξει τα Τουρκικά και υποχρεώνονται οι δ/ντές των Αστικών Σχολών Κάστρου και Παναγίας, Νικόλαος Μερτζιανίδης και Αλέκος Γεωργιάδης, ν' αναλάβουν τη διδασκαλία των Τουρκικών κ.ο.κ. Τα Γαλλικά φαίνεται ότι τα γνωρίζουν αρκετοί διδάσκαλοι, οι οποίοι προαιρετικά αναλαμβάνουν τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας, χωρίς να είναι ειδικοί γαλλοδιδάσκαλοι.

Από το βιβλίο ύλης διδασκομένων μαθημάτων της Αστικής Σχολής Κάστρου διαπιστώνεται ότι κατά τα δύο σχολικά έτη 1908-1909 και 1909-1910 τα Τουρκικά διδάχτηκαν 4 ώρες την εβδομάδα και τα Γαλλικά 3 ώρες. Και διδάχτηκαν οι δύο αυτές ξένες γλώσσες μόνο στην Ε' και ΣΤ' τάξη, ενώ τα Ελληνικά, η Αριθμητική, η Γυμναστική και η Ωδική διδάσκονταν σ' όλες τις τάξεις των αστικών σχολών με εβδομαδιαία διδασκαλία 8 ώρες τα Ελληνικά, 2 η Γυμναστική, 2 η Ωδική και 2 ώρες η Αριθμητική για την Α' και Β' τάξη και 3 για τις υπόλοιπες τέσσερις ανώτερες τάξεις. Διδάσκονταν ακόμα 2 ώρες η Πατριδογραφία στη Γ' τάξη και 2 ώρες η Πραγματογνωσία στη Β' τάξη¹⁸.

17. Το έγγραφο διασώζεται στο αρχείο της οικογένειας Αυγουστή Αναστασιάδη.

18. Βλ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου, ό.π., σ. 290.

Στο βιβλίο διδασκόμενης ύλης της Αστικής Σχολής Κάστρου καταχωρούνται ακόμα και τα πρακτικά του συλλόγου των διδασκόντων και η βαθμολογία των φοιτώντων μαθητών. Από ένα τέτοιο πρακτικό μαθαίνουμε για την καθιέρωση της επτάωρης καθημερινής εργασίας των διδασκάλων, ενώ από άλλο πρακτικό πληροφορούμαστε για την περικοπή ωρών διδασκαλίας, λόγω έλλειψης διδακτικού προσωπικού. Στα σχετικά πρακτικά αναφέρονται: «Ορισθείσης επταώρου εργασίας καθ' εκάστην εκάστου διδασκάλου» και «Ιδόντες ότι αδύνατος τυγχάνει η τελεία διδασκαλία όλων των μαθημάτων, ως αρμόζει εις τελείαν αστικήν σχολήν, υπό της ανάγκης κινούμενον απεφάσισεν όπως περικόψη ώρας τινάς...»¹⁹. Από τις περικοπές που έγιναν φαίνεται ότι μειώθηκαν και τα Γαλλικά κατά μία ώρα, αφού στο βιβλίο διδασκόμενης ύλης της Αστικής Σχολής Κάστρου σημειώνεται διδασκαλία 2 ωρών την εβδομάδα και όχι 3. Κατά το σχολικό έτος 1908-1909 διδάσκονται τα Γαλλικά από τον ίδιο το δ/ντή Β.Δ. Λάσκαρι, που αναγράφει τα εξής: «**Γαλλικά** ώραι καθ' εβδομ. 2 Β.Δ.Λ. Την Γαλλικήν μέθοδον Γ. Β. Ιωαννίδου, ήτοι διάκρισις των προσώπων του ρήματος, άρθρα, ερωτημ. πρότασις, κτητικά επίθετα, δεικτικά επίθετα, σχηματισμός θηλυκού επιθέτ., κλίσις ονομάτων, σχηματισμός των βοηθητικών ρημ. *avoir* και *être*, σχηματισμός ρημάτων και των τεσσάρων συζυγιών, προσωπικ. αντωνυμίες, αριθμητικά επίθετα, αντωνυμ. «*en*», κτητικάί αντωνυμίες, συγκριτικ. βαθμοί επιθέτ., σχηματ. ρημ. παθητικών, αρνητικών και αντωνυμιακών περί δεικτικών αντωνυμ. Άπαντα τα εν αυτή θέματα των Ελληνικών εις το Γαλλικόν και των Γαλλικών εις το Ελληνικόν.

Εκ του «*Livre de lecture et d' instruction pour l' adolescent*» par G. Bruno τα εξής διηγήματα.- *Devoir et travail.- Le travail du charbonnet. Le charbon de bois.- Le travail du mineur. Le charbon de terre.- Le grand- père. – Nos vases de terre et le potier. La faïence et la porcelaine. – Travail en commun et aide aux parents.- La promenade de Jules.- Devolement filial et amour fraternel.- La maison paternelle.- La maison de Michel et les palais d' autre fois. – Le discretion. – Le travail du fer. Les mines bos forges. -La serrurerie*»²⁰.

Καταχώρηση της διδασκόμενης ύλης των Τουρκικών και των Γαλλικών γίνεται και από τον επόμενο διευθυντή της Αστικής Σχολής Κάστρου Νικόλαο Μερτζιανίδη, ο οποίος σημειώνει κατά το σχολικό έτος 1909-1910 στη διδασκόμενη ύλη της ΣΤ' τάξης τα εξής: «**Τουρκικά:** Τελεία ως οίον τε εκμάθησις της γραφής του αλφαβήτου. Άπαντα περί χαρεκέδων απλή ανάγνωσις λέξεων και ολοκληρών φράσεων εν συνεχεί λόγω. Γραφή διαφόρων επί του πίνακος και τετραδίου θεμάτων. Ανά-

19. Βλ. Βιβλίων Πρακτικών και Βαθμολόγιον και ύλης διδασκομένων μαθημάτων Αστικής Σχολής Κάστρου, σ. 2, που βρίσκεται στην κατοχή του κ. Άγγελου Γαλανού. Πρβλ. και Σιδηρούλας Ζιώγου-Κασστεργίου, ό.π., σ. 284.

20. Βλ. βιβλίων Πρακτικών και Βαθμολόγιον και ύλης διδασκομένων μαθημάτων Αστικής Σχολής Κάστρου, σ. 92. Ο αρχικός αριθμός της σελίδας είναι 38 και διορθώθηκε σε 92.

γνωσις τροχάδην ολοκλήρων κεφαλαίων εκ του ιδιαιτέρου αναγνωστικού. Ποικίλα θέματα. Κλίσις ονομάτων, επιθέτων, αντωνυμιών, αριθμητικά απόλυτα και τακτικά. Τα βοηθητικά *الاعراب* και εκ των βαρυτόνων ρημάτων οι ευχρηστοίτεροι χρόνοι. <Οθωμ. Αλφαβητάριον Αλ. Χαρακτίδου, αι πρώται ασκήσεις εις την Τουρκικήν υπό Γρ. Κακκάβα, ήτοι διάφορα θέματα εκ της Τουρκικής εις την Ελληνικήν και τανάπαλιν, είτα *سببی نموده تعلم قرعت*, <Ωραι καθ' εβδομάδα-4>».

Γαλλικά: «Τελεία εκμάθησις της προφοράς και αναγνώσεως εν συνεχεί λόγω. Άπταιστος και λογική ανάγνωσις εκ του αναγνωστικού *Lecture pour l' enfant par G. Bruno* απ' αρχής μέχρι τέλους. Εξήγησις των αναγνωσθέντων κατά το πρώτον εξάμηνον. Διδασκαλία στοιχειώδης περί των μερών του λόγου και δή περί ουσιαστικού, άρθρου, επιθέτου...»²¹.

Ο ίδιος ο διευθυντής Νικ. Μερτζιανίδης την ίδια σχολική χρονιά δίδασκε και στους μαθητές της Ε' τάξης. Στην αντίστοιχη ύλη των μαθημάτων σημειώνει:

«Τουρκικά: Τελεία ως οίον τε εκμάθησις και γραφή του αλφαβήτου. Περί χαρκεδών και απλή ανάγνωσις και γραφή από αλφαβηταρίου και απομνημόνευσις αγνώστων λέξεων. Κλίσις ονομάτων. Διάφορα θέματα εκ της ελληνικής εις την τουρκικήν και τανάπαλιν. <Αλφαβητάρ. Οθ. Χαρακτίδου, ώραι καθ' εβδομάδα 4> .

Γαλλικά: Τελεία ως οίον τε εκμάθησις της προφοράς· ανάγνωσις λέξεων και είτα ολοκλήρων προτάσεων και φράσεων εν συνεχεί λόγω. Γραφή κατ' οίκον και επί του πίνακος. Ανάγνωσις άπταιστος και ευκρινεστάτη εκ του Γαλλικού *Lecture pour l' enfant par G. Bruno* μετά της προσηκούσης εξηγήσεως και απομνημόνευσις πλείστων λέξεων των μάλλον ευχρήστων εξ εκάστου μαθήματος. Ωραι καθ' εβδομάδα 3»²².

Στο μέσο του σχολικού έτους 1909-1910 πρέπει να έγινε αλλαγή στο πρόγραμμα των μαθημάτων, αφού τα Γαλλικά και Τουρκικά ανέλαβε να τα διδάξει ο Βασίλειος Αδαμίδης. Στο βιβλίο της διδασκόμενης ύλης αναγράφεται: **«Τουρκικά και Γαλλικά:** Εν συνδυασμώ μετά της Έκτης τάξεως. <Ωραι καθ' εβδομάδα Τουρκικά 4 και Γαλλικά 3>. Βασίλειος Αδαμίδης»²³. Από τη σημείωση αυτή προκύπτει ότι γινόταν συνδιδασκαλία στους μαθητές της Ε' και ΣΤ' τάξης κατά το β' εξάμηνο του 1909-1910, γι' αυτό και η αναγραφή της διδασκόμενης ύλης σημειώνεται στους μαθητές της ΣΤ' τάξης. Στη σχετική σελίδα αναγράφεται:

«Τουρκικά: Τελεία ως οίον τε εκμάθησις της γραφής του τουρκικού αλφαβήτου.

21. Βλ. βιβλίων Πρακτικών και Βαθμολόγιον και ύλης διδασκομένων μαθημάτων Αστικής Σχολής Κάστρου, σ. 20.

22. Βλ. βιβλίων Πρακτικών και Βαθμολόγιον και ύλης διδασκομένων μαθημάτων Αστικής Σχολής Κάστρου, σ. 22.

23. Βλ. βιβλίων Πρακτικών και Βαθμολόγιον και ύλης διδασκομένων μαθημάτων Αστικής Σχολής Κάστρου, σ. 120 διορθωμένη. Αρχική 10.

[illegible]

Η σελίδα 122 από το βιβλίο ύλης της Αστικής Σχολής Κάστρου, όπου καταχωρείται η ύλη των Γαλλικών και Τουρκικών που διδάχτηκε κατά το σχολικό έτος 1909-1910.

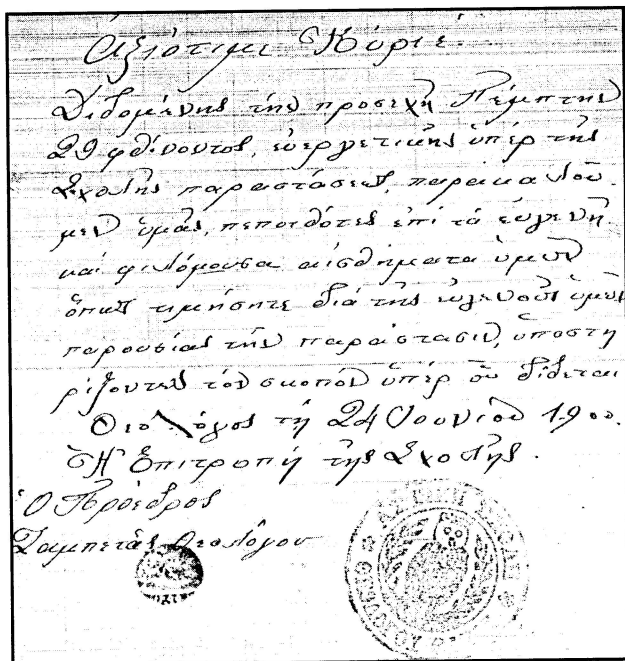
Άπαντα περί χαρεκέδων. Απλή ανάγνωσις λέξεων και ολόκληρων φράσεων εν συνεχεί λόγω. Γραφή επί του πίνακος διαφόρων θεμάτων. Ανάγνωσις τροχάδην ολόκληρων κεφαλαίων εκ του ιδιαιτέρου αναγνωστικού. Ποικίλα θέματα. Κλίσις ονομάτων, επιθέτων, αντωνυμιών, αριθμητικά, απόλυτα και τακτικά. Τα βοηθητικά ρήματα *avoir* , *être* και οι ευχρηστότεροι χρόνοι των λοιπών ρημάτων.<Οθωμανικόν αλφαβητάριον υπό Αλ. Χοτράτζίδου, αι πρώται ασκήσεις εις την Τουρκικήν υπό Γρ. Κακκάβα, ήτοι διάφορα θέματα εκ της Τουρκικής εις την Ελληνικήν και τανάπαλιν, ώραι καθ' εβδομάδα 4>. Β. Αδαμίδης.

Γαλλικά: Τελεία εκμάθησις της προφοράς και αναγνώσεως εν συνεχεί λόγω εκ του α' μέρους του Γαλλικού αλφαβηταρίου Γ. Μακρίδου. Απταιστος και λογική ανάγνωσις εκ του αναγνωστικού *Lecture pour l' enfant par G. Bruno* απ' αρχής μέχρι της 60ής σελίδος. Εξήγησις των αναγνωσθέντων και απομνημόνευσις διαφόρων λέξεων. Διάφορα γυμνάσματα περί την συμφωνίαν του γένους μετά των επιθέτων ως και του αριθμού. Κλίσις ονομάτων και τα βοηθητικά ρήματα *avoir* και *être*. Θέματα διάφορα και τελεία εφαρμογή αυτών εκ της Γαλλικής μεθόδου του Δ. Γ. Αηη. Γραφή κατ' οίκον και επιθεώρησις. <Ωραι καθ' εβδομάδα 3>. Βασίλειος Αθανασίου Αδαμίδης»²⁴.

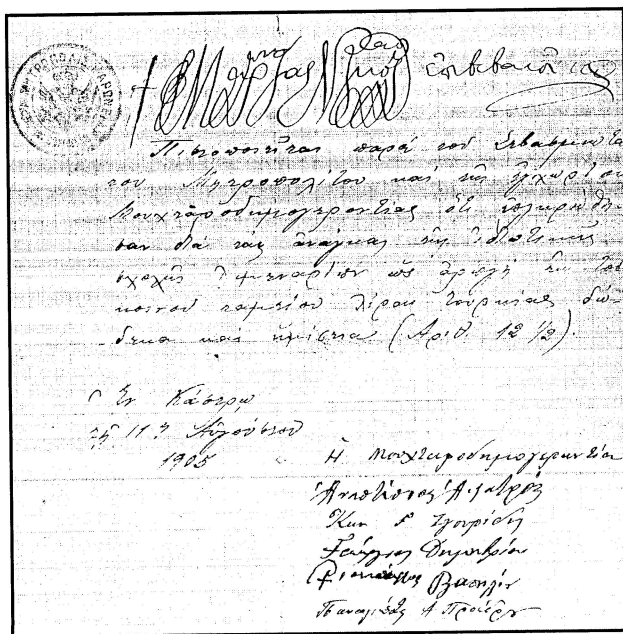
Από τη σχετική έρευνα που έγινε διαπιστώνεται τελικά ότι οι ξένες γλώσσες στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές κατέχουν δεσπόζουσα θέση, αφού τα μαθήματα αυτά διδάσκονται για πολλές ώρες στους μαθητές, τις περισσότερες ώρες μετά τα Ελληνικά. Τα Ελληνικά διδάσκονταν 8 ώρες την εβδομάδα και ακολουθούσαν τα Τουρκικά με 4 ώρες και τα Γαλλικά με 3. Όλα τα υπόλοιπα μαθήματα διδάσκονταν με 2 ώρες και μόνο τα Μαθηματικά των ανωτέρων τάξεων με 3 ώρες. Παρατηρούνται μερικές φορές και κάποιες περικοπές ωρών, αλλ' οι περικοπές αυτές οφείλονταν στις οικονομικές δυσχέρειες που αντιμετώπιζαν οι κοινότητες για την πρόσληψη του απαραίτητου διδακτικού προσωπικού. Έτσι ο σύλλογος διδασκόντων της Αστικής Σχολής Κάστρου υποχρεώνεται κατά το σχολικό έτος 1908-1909 να προβεί σε περικοπή των Γαλλικών και Τουρκικών κατά μία ώρα. Ο αστυνόμος (ζαμπετάς) Θεολόγου διδάσκει από τρεις ώρες στην Ε' και ΣΤ' τάξη, ήταν λιγότερο κατά μία ώρα από το υποχρεωτικό ωράριο, για να συμπληρώσει την ωριαία καθημερινή διδασκαλία των Τουρκικών που ανέλαβε.

Από τα εγχειρίδια που χρησιμοποιούνται ο εκπαιδευτικός είχε τη δυνατότητα επιλογής από τον κατάλογο των εγκεκριμένων βιβλίων του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Έτσι ο Διευθυντής της Αστικής Σχολής Κάστρου Β.Δ. Λάσκαρις, που δίδασκε 2 ώρες Γαλλικά κατά το σχολικό έτος 1908-1909, χρησιμοποιεί τη γαλλική μέθοδο Γ. Β. Ιωαννίδου, ενώ τον επόμενο χρόνο ο Νικ. Μερτζιανίδης χρησιμοποιεί το

24. Βλ. βιβλίων Πρακτικών και Βαθμολόγιον και ύλης διδασκομένων μαθημάτων Αστικής Σχολής Κάστρου, σ. 122 διορθωμένη. Αρχική 8.

Η πρόσκληση από το Ζαμπετά Θεολόγου ως προέδρου της σχολικής επιτροπής στον ιατρό Αυγουστή Αναστασιάδη. (Από το αρχείο Αυγ. Αναστασιάδη).

Η από 11.8.1905 βεβαίωση της επιχορήγησης των 12 1/5 λιρών στην ιδιωτική σχολή των Λιμεναριών. (Από το αρχείο Αυγ. Αναστασιάδη).

Lecture pour l' enfant του G. Bruno. Χρησιμοποιείται ακόμα και το γαλλικό αλφαβητάριο του Αλ. Χαρακτίδου. Το ίδιο αλφαβητάριο πρέπει να είναι αυτό που αναφέρεται και από το Βασίλειο Αδαμίδη ως Αλ. Χοτρατζίδου. Χρησιμοποιούνται ακόμα και οι ασκήσεις του Γρ. Κακκάβα για την εκμάθηση της τουρκικής γλώσσας.

Οι αστικές σχολές της Θάσου κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας παρουσιάζονται καλύτερα οργανωμένες. Στις φημισμένες αστικές σχολές του Θεολόγου, Παναγίας, Κάστρου και Καλλιράχης εμφανίζεται το 1905 και η νέα ιδιωτική σχολή των Λιμεναριών, όπου δίδασκε ο εξαιρετος δάσκαλος Κυπάρισσος Γεωργιάδης. Η σχετική είδηση προέρχεται από τη βεβαίωση που συντάσσεται για την οικονομική ενίσχυση που δίνεται στη νέα αστική σχολή. Η ανέκδοτη αυτή βεβαίωση αναφέρει: «Ο Μαρωνείας Νικόλαος επιβεβαιού. Πιστοποιείται παρά του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου και της εγχωρίου Μουχταροδημογεροντίας ότι επληρώθησαν διά τας ανάγκας της ιδιωτικής σχολής Λιμεναριών ως αρωγή εκ του κοινού ταμείου λίραι Τουρκίας δώδεκα και ημίσεια (αριθ. 12 1/2). Εν Κάστρω τη 11η Αυγούστου 1905. Η Μουχταροδημογεροντία. Αναστάσιος Α. Ιατρός, Κων. Γ. Σγουρίδης, Γεώργιος Δημητρίου, Γιαννάκης Βασιλείου, Παναγιώτης Α. Προέδρου»²⁵.

Η ιδιωτική αυτή σχολή μετατρέπεται σε κοινοτική και εξελίσσεται σε πραγματικό πνευματικό φυτώριο. Ονομαστές γίνονται οι θεατρικές παραστάσεις που δίνονται για την οικονομική ενίσχυσή της. Σε μια τέτοια παράσταση, που δόθηκε από τους μαθητές της στις 20-3-1910, συνέρρευσε πλήθος κόσμου για να παρακολουθήσει το έργο του Κορομηλά «ο αγαπητικός της βοσκοπούλας»²⁶.

Τελειώνοντας θέλω να επισημάνω το γεγονός ότι οι αστικές σχολές Θάσου, παρά τις αδυναμίες που παρατηρούνται, γνώρισαν μεγάλη άνθηση στις αρχές του 20ού αιώνα και λειτούργησαν κατά τον καλύτερο τρόπο μέσα σ' ένα πλαίσιο που καθόριζε το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

25. Το έγγραφο διασώζεται στο αρχείο της οικογένειας Αυγουστή Αναστασιάδη.

26. Αθ. Ε. Καραθανάση-Ιω. Θ. Μπάκα, *Θασιακά εκπαιδευτικά (1860-1910)*, περ. *Θασιακά*, τ. 10 (1996-1997), σ. 347-348.